

Artikkelit

EDUSTUKSELLINEN DEMOKRATIA JA POLITIIKAN TUTKIMUS

Markku Laakso

ABSTRACT

Representative Democracy and Political Science

Representative democracy is usually understood as a property of democratic political systems. However, this empirical definition rises questions. First of all, electoral systems are legitimized by representative democracy which functions as a »transformator» needed for the selection of representatives for fixed time periods. Also the concept of »representation» is problematic. The debate between the supporters of majority system and the proponents of proportional representation crystallizes the disagreements concerning the principles of »democracy» and »efficiency of government». — In this article the problems of representative democracy are analyzed from both the micro and macro perspectives. The micro perspective leads to a discussion of the relationship between party systems and the concept of representation, the proportionality of elections, the properties of electoral systems, and the justice of elections. The macro perspective, in turn, leads to the problems and strategies concerning the acceptance, change and importance of the different forms of representative democracy. The need of applying both of these perspectives is emphasized.

Edustuksellisen demokratian käsitteestä

Suorassa demokratiassa kansa osallistuu välittömästi omia asioitaan koskevaan päätöksentekoon. Klassinen esimerkki tästä on antiikin Kreikan tasavalta.¹ Suoran demokratian jäykkyyden ja tähän liittyvien organisatoristen esteiden vuoksi tämänlaatuinen päätöksenteko oli tarkoituksenmukaista korvata järjestelmällä, jossa kansa valitsee keskuudestaan edustajat määrääjäksi valittavaan päätöksentekoelimeen.

Historiallinen kehitys johti täten vaalien järjestämisen välttämättömyyteen. Vaihtoehtoisia menettelyjäkin olisi toki ollut tarjolla — mm. vallanperimys, virkaan asettaminen, arpominen, vuorottelu, jopa vallankaappaus — mutta näiden ei katsottu kuuluvan demokratian olemukseen. Välillisen eli edustuksellisen demokratian synty voidaan ymmärtää täten välttämättömänä historiallisena kehitysvaiheena. Varsinainen edustuksellisen demokratian teoria kehittyi kuitenkin vasta 1800-luvulla liberalistiseen traditioon pohjautuen. Vain ns.

läntisissä demokratioissa keskustelu edustuksellisen demokratian ongelmista on keskeistä. Tässä artikkelissa analyysi suoritetaan edellä oleva varaus huomioon ottaen.

Edustuksellinen demokratia vaatii toteutuakseen seuraavat peruselementit:

- 1) Kansantahdon artikulaatiomahdollisuudet
  - äänestysinstituutio
  - vaalijärjestelmä
- 2) Kansantahdon artikulaation areenan
  - edustusjärjestelmä (parlamentti)
- 3) Kansantahdon muodostumisen päätösjärjestelmän
  - enemmistöperiaate, jos yksimielisyyttä ei saavuteta
  - vähemmistön etujen turvaaminen

Äänestysinstituutio on tarpeellinen kansantahdon selville saamiseksi. Äänestysinstituutioon läheisesti liittyvä vaalijärjestelmä taas on välttämätön poliitisten johtajien valikoimiseksi kansan/ehdokkaiden keskuudesta. Kansantahdon artikulaation areenaksi muodostui jo varhain parlamentti ylimmällä valtiollisella tasolla. Parlamentin päätöstavaksi omaksuttiin yleisesti yksinkertainen enemmistö.

Eriytyisen kriittiseksi edustuksellisen demokratian kannalta ovat muodostuneet kansantahdon artikulaatiomekanismit. Äänestyskäytännöllä on merkitystä ainoastaan silloin, kun kansalla on mahdollisuus käyttää tätä oikeutta. 'Edustuksellisuusperiaatteesta' on vaikea puhua tilanteessa, jossa suuri osa kansasta on äänioikeuden ulkopuolella. Myös keskustelu vaalijärjestelmästä on aina ollut keskeisimpiä edustuksellisen demokratian kiistakysymyksiä.

»Edustuksellisen demokratian» käsite ja määrittely ei ole yhtä suoraviivaista kuin mitä historiallinen kehitys antaisi olettaa. Ensinnäkin »demokratia» on monimerkityksellinen ja kulloinkin vallitsevaan tilanteeseen ja yhteiskunnalliseen rakenteeseen sidottu käsite. Ei ole olemassa mitään yhteistä, sovinnaista menettelytapaa »demokratia»-käsitteen merkityksen määrittämiseksi. »Demokratia» on abstrakti, usein empiirisesti vaikeasti todennettavissa oleva käsite, jota ei voi selittää yhtä yleispätevästi kuin esim. käsitettä »tasasivuinen kolmio». Myöskään »demokratia»-käsitteen sisällöstä ei ole muodollisesti tehty mitään yleispätevää sopimusta.² Niinpä koko käsite on kokenut eräänlaisen inflaation ja »demokratia»-käsitettä käytetään mieluummin nykypäivänä arki kielen iskusanana ja lehtikirjoittelun välineenä kuin tiukassa tieteellisessä merkityksessä.

»Demokratia»-käsitteen selvittämistä on vaikeuttanut toisaalta usko siihen, että sanaan kätkeytyy jonkinlainen salattu olemus. On turhaan etsitty muinaisten kreikkalaisten tavoin demokratian »ideaa».³ »Demokratian» olemusta on etsitty myös suosituista poliittisista iskulauseista eikä vähiten *Abraham Lincolnin* lennokkaista sanoista »government of the people, by the people, for the people». Jokainen esimerkin käsite on kuitenkin sinänsä empiirisesti »tyhjä».

Esimerkiksi »kansa»-käsitteen sisältö on aina erikseen määriteltävä. Niinikään sanat »kansan avulla» eivät anna tietoa siitä, miten järjestelmä toimii ja myös »kansaa varten» aiheuttaa monenlaisia määrittelyvaikeuksia.⁴

»Demokratia»-käsitettä on yritetty pelastaa toisesta suunnasta määrittelemällä demokratia sellaisten periaatteiden ja ominaisuuksien summaksi, joita jonkin valtiollisen järjestelmän havaitaan tai oletetaan toteuttavan.⁵ Tähän traditioon liittyy myös »edustuksellisen demokratian» vaatimus, joka on siis yleiskäsitteeseen »demokratia» liittyvä tämän järjestelmän epiirisesti todennettava ominaisuus. Tämäntyyppinen argumentointi kohtaa kuitenkin useita tulkintavaikeuksia. Esimerkiksi jos demokratia tarkoittaa samaa kuin kansan kannattama hallitus, niin kansallissosialistinen Saksa olisi v. 1939 voinut kutsua itseään demokraattiseksi, koska hallitusjärjestelmällä oli tällöin ilmeisesti kansan enemmistön suosio.⁶

»Edustuksellisen demokratian» ymmärtäminen eräänä demokratian ominaisuutena herättää muitakin kysymyksiä. Edustuksellisen demokratian perusoletus legitimoii ensinnäkin *vaalijärjestelmän*, koska tätä tarvitaan määrääjäksi nimitettävien edustajien valintaan. Toisaalta vaalijärjestelmä heijastaa kulloinkin vallitsevia poliittisia voimasuhteita. Historia osoittaa, että vaalijärjestelmää on usein muutettu, jos se ei vastaa vallanpitäjien toiveita. Vaalijärjestelmään rakentuva »edustuksellisuuden periaate» legitimoii puolestaan koko poliittista järjestelmää sekä sen kontrollijärjestelmää. Jos valtiovalta perustuu edustuksellisuuden periaatteelle, niin kansalaisilta voidaan odottaa tottelevuutta valtiovalle vaalien välisenä aikana. Juuri tästä syystä kaikki maat — fasiset ja kommunistiset maat mukaan lukien — voivat väittää olevansa edustuksellisia käsitteen parhaimmassa merkityksessä.⁷

Myös itse »edustuksellisuuden» käsite on problemaattinen.⁸ Voidaan perustellusti kysyä, *ketä* valittava päätöksentekoeelin edustaa. Edustaako se ryhmiä vai koostuuko kansantahto yksityisten edustajien mielipiteiden summasta? Usein eri vaalijärjestelmiä kritisoidaan niiden taipumuksesta suosia tiettyjä ryhmiä tai toisaalta antaa niille aliedustus. Mutta minkä ryhmän edustus on oikeutettua? Mikäli kaikki yhteiskunnan ryhmittymät otettaisiin huomioon, olisi valintaprosessi mahdoton. Kuten *Victor Considérant* kirjoitti jo yli sata vuotta sitten: »Does the Chamber of Representatives have to represent the electorate? That is the whole question. If so, all opinions, the most absurd ones, the most monstrous ones even, must have representatives in a number proportional to their strength in electorate.»

Millään käytettävissä olevalla keinolla ei parlamentista koskaan voida saada kansan »pienoiskuvaa», siksi moneen ryhmään, luokkaan jne. kansa jakaantuu.⁹ Tämä edustuksellisuuden »ryhmäteoria» on mahdollinen ainoastaan siinä tapauksessa, että »ryhmä» tarkoittaa esim. taloudellisia, kulturellisia tai etnisiä intressejä ja että muut ryhmät katsotaan edustusta tarvitsemattomiksi ei-poliittisiksi ryhmittymiksi.¹⁰ Ryhmäintressien artikulointi puoluejärjestelmän kautta ei suinkaan ole kiistaton, vaikka nykykäsitys edustuksellisesta demokratiasta sille lähes täydellisesti perustuukin.

Edustuksellisuuden *yksilöteoria* on saanut kannatusta erityisesti liberaali-puolueilta. Tämän teorian mukaan edustaminen perustuu yksilöön ryhmän sijasta. »Kansan» mielipiteet ja intressit voidaan summata kansasta valittujen yksityisten edustajien mielipiteiden ja intressien perusteella.¹¹ Vaikka yksilöteorian kannattajat ovat saaneet tukea ns. *imperatiivisen mandaatin kiellosta*, joka korostaa yksityisen edustajan riippumatonta asemaa, on puoluejärjestelmän kehittyminen tehnyt tämän periaatteen noudattamisen lähes mahdottomaksi toteuttaa. Samalla yksilöteorian kannatus on selvästikin pienentynyt. Puoluevaltaistumisen kasvu ja edustajan sitominen yhä tiukemmin puolueen eikä kansan edustajaksi on antanut aihetta etsiä edustuksellisuudelle muunlaista sisältöä. *Homo politicus* on korvattu toisenlaisella ihmisellä, edustajalla, jolla on yhteiskunnassa tietty asema, jota hän heijastaa edustajantehtävässään (esim. työnantaja/työntekijä, maanviljelijä/tehdastyöläinen jne.). Tällaista »korporatiivista demokratiaa» on sovellettu joissakin maissa, kuitenkin ilman näkuvämpiä tuloksia.¹²

»Edustuksellisuuden» käsitettä on ollut omiaan hämärtämään vielä se, että edustuksellisuudelle on asetettu kriteereitä, jotka eivät voi reaalisoitua puoluejärjestelmän kautta. Esimerkiksi useiden maiden vaalijärjestelmään kuuluu vaatimuksia erilaisten maantieteellisten alueiden, kansallisten, kulturellisten tai kielellisten vähemmistöjen edustuksesta jne. Usein nämä vähemmistöt saavat edustajia huomattavasti enemmän kuin mitä niiden suhteellinen kannatus edellyttäisi. Mikäli edustukselliseen demokratiaan kytketään, kuten usein on tehty, nimenomaan »kansan» osallistumisen lisääminen ja kaikkien ryhmittymien niiden kannatusta vastaavan edustuksen vaatimus, voidaan kysyä, eikö tältä kannalta tiettyjen edellä mainittujen erikoisehtojen lisääminen vaalijärjestelmään — sinänsä niin oikeutettua kuin se onkin — ole kansan päätäntövalan supistamista ja näin ollen edustukselliselle demokratialle vierasta.

»Edustuksellisuuden» vaatimukseen kuuluu kääntäen se, että »kansan» kokonaisuudessaan voi osallistua valintaprosessiin. Tämäkään vaatimus ei ole toteutunut. 1800-luvulla, kun edustuksellisuuden vaatimus tuotiin voimakkaasti esille, jäi juuri osa kansasta valintaprosessin ulkopuolelle. Esimerkiksi naiset saivat äänioikeuden joissakin maissa vasta toisen maailmansodan jälkeen. Toisaalta taas hyvin huomattava osa kansasta jättää vaaleissa äänestämättä. Edustuksellisuutta voidaan tässä tapauksessa lisätä joidenkin valtioiden omaksuamalla äänestyspakolla. Toisaalta äänestyspakko voidaan nähdä yksilön valintavapauden kaventamisena, mikä sinänsä on vierasta tavanomaiselle »demokratia»-käsitteelle.

Vaalijärjestelmien perustyyppit ja niiden historiallinen kehitys

Edustuksellisen demokratian sisällölle ja sen ymmärtämiselle vaalijärjestelmän tyyppi ja rakenne ovat ensiarvoisen tärkeitä, koska vaalijärjestelmän *tekninen* funktio on valita »kansan» keskuudesta poliittiset johtajat.

Tavanomaisesti vaalijärjestelmät luokitellaan enemmistö- ja suhteellisiin vaalijärjestelmiin. Lisäksi tunnetaan joitakin molempien järjestelmien »seka-järjestelmiä». Vaalijärjestelmäluokitteluun liittyy läheisesti kaksi perusperiaatetta, joita voidaan kutsua »päättöperiaatteeksi» (*Entscheidungsprinzip*) ja »edustusperiaatteeksi» (*Repräsentationsprinzip*).¹³ *Päättöperiaate* liittyy ennen muuta enemmistövaalitapaan, jossa yhdessä vaalipiirissä absoluuttisen tai suhteellisen enemmistön saanut ehdokas tulee valituksi muiden äänten mennessä tavallaan hukkaan. Suhteelliset vaalit pyrkivät taas ennen muuta toteuttamaan *edustusperiaatetta* siinä mielessä, että kullekin aatesuunnalle ja yhteiskunnalliselle ryhmittymälle pyritään takaamaan sen kannatusta vastaava määrä edustajia päätöksentekoaikana. Edellä esitetty jako ei kuitenkaan ole jäykkä, sillä esim. enemmistövaalit toteuttavat myös edustusperiaatetta, koska parlamenttiedustus määräytyy yksityisten vaalipiirien perusteella.

Toisaalta on huomautettava, että suhteellisuus voi kohdistua ainoastaan päätöksentekoaikana valintaprosessiin; päätöksiä ei voida tehdä suhteellisuusperiaatteella. Sen sijaan enemmistöperiaate koskee sekä parlamentin valintaa että sen tekemää päätöstoimintaa.¹⁴ Tästä seuraa, että enemmistöperiaate on usein perusteltu päätöksentekoaikana kautta. Eksplisiittisesti ei kuitenkaan lähdetä siitä, että *edustuksellisen demokratian ongelma onkin äänten ja päätösvallan eikä äänten ja paikkojen vastaamattomuus*. Tätä voidaan pitää enemmistöajattelun paradoksinä. Paradoksaalista tämän relaation unohtamisessa on myös se, että päätöksentekoaikana pyritty ulottamaan poliittisen järjestelmän toimintatasolle ainoastaan toisesta suunnasta, parlamentaarisen enemmistön varmistamiseen ja tätä kautta vakaan hallituksen muodostamiseen.

Vanhin vaalitapa on juuri enemmistöperiaate, jota sovellettiin jo antiikin Kreikassa ja Roomassa.¹⁵ Enemmistöperiaatetta sovellettiin sekä päätöksentekoaikana valintaan että itse päätöksentekoprosessiin. Keskiajalla sovellettiin myös enemmistöperiaatetta ja jopa korkeampia enemmistöjä erityisesti kirkollisissa vaaleissa.¹⁶

Myös uudella ajalla enemmistöperiaate jäi vuosisadoiksi keskeiseksi ja tärkeäksi valintaperiaatteeksi. Samalla pyrittiin lisäämään koko kansan osallistumismahdollisuuksia vaaleihin ja tasoittamaan luokkien eriarvoista asemaa. Erityisesti Ranskan suuren vallankumouksen merkitys oli olennainen tässä suhteessa. Eri valtioiden sisäiseen kehitykseen vaikutti lisäksi tunnettujen filosofien osallistuminen keskusteluun. *Jean-Jacques Rousseau* herätti laajaa huomiota teoriallaan, jonka mukaan edustuksellinen demokratia on mahdotonta, koska kansan yleistähtoa (*volonté générale*) ei voi edustaa. Niinpä hän vaati-kin suoraa demokratiaa ja yksimielisyysperiaatetta enemmistöperiaatteen tilalle.¹⁷

Myös *John Locke* piti yksimielisyysperiaatetta parhaimpana ratkaisumuotona, joskin hän tunnusti myös enemmistöperiaatteen merkityksen. Locke kritisoi kuitenkin erityisesti enemmistöperiaatteen edustuksellisuutta vähentävää vaikutusta. Samaan aikaan esitettiin vastakkaisiakin mielipiteitä, koska äänioikeutta oli huomattavasti entisestään laajennettu ja luovuttu alueellisesta

edustuksesta kansanedustuksen suuntaan.¹⁸ Yksityiset enemmistöpäätökset nähtiin »tasoittuvan» koko parlamentin tasolla ja enemmistöperiaatteen katsottiin toteuttavan myös edustuksellisuusperiaatetta.

1800-luvulla syntyi kuitenkin kriittisiä näkökantoja enemmistöperiaatteen edustuksellisuutta vastaan.¹⁹ Erityisesti tätä kritiikkiä esitti *John Stuart Mill*.²⁰ Nojautuen vähemmistöjen vaillinaiseen edustukseen hän osoitti enemmistöperiaatteen edustuksellisuuden kyseenalaiseksi.

Historiallinen kehitys oli luonut edellytykset *suhteellisen vaalitavan* läpimurrolle. Suhteellisen vaalitavan juuret ulottuvat kuitenkin jo vuosisataa kauemmaksi. Jo 1700-luvulla *de Borda* osoitti (1781), että enemmistömenetelmä ei suinkaan aina johtanut valitsijoiden mielipiteen riittävään huomioon ottamiseen. Myös *de Bordan* aikalainen *Condorcét* teki useita vaalijärjestelmä uudistusehdotuksia suhteellisen vaalitavan suuntaan. Lähinnä näiden matemaatikkojen ajatusten pohjalta *Mirabeau* esitti ensimmäisen suhteellisen vaalitapaehdotuksen. Hänen ehdotuksensa liittyi kuitenkin vielä läheisesti säätyjen edustukseen. *Mirabeau*n ajatuksia kehittäi edelleen *Considérant*, jonka mukaan edustuksellisuus- ja päätösperiaatteen välille on tehtävä selvä ero: enemmistöperiaate on päätöstoiminnan perusta, suhteellisuusperiaate taas edustuksellisuuden lähtökohta.²¹

Vaikka *Considérant*'in ajatukset eivät herättäneet mitenkään laajaa huomiota, syntyi useissa maissa samanaikaisesti laajaa keskustelua päätös- ja edustuksellisuusperiaatteesta. Ensimmäisen kerran suhteellinen vaalitapa otettiin käytäntöön Tanskassa v. 1855, jolloin maapäivien vaaleissa käytettiin ns. *Andraen* menetelmää. Englannissa vastaavia ajatuksia kehittäi *Thomas Hare*, jonka kvoottimenetelmää joissakin maissa vieläkin käytetään.²² Myös *John Stuart Mill* kannatti suhteellista vaalitapaa ja Englannissa heräsi varsin merkityksellinen keskustelu hänen ja *Walter Bagehotin* välillä parlamentin valintatavasta.²³ *Bagehot* kannatti puolestaan enemmistövaalitapaa esittäen kantansa puolesta argumentteja, joita on käytetty argumentoinnissa useiden vuosikymmenten ajan.²⁴

1800-luvun loppua kohden mennessä ja tämän vuosisadan alussa keskustelu edustuksellisuudesta oli ehkä vilkkaimmillaan. Edustuksellisuusperiaatteeseen vedoten pyrittiin vaalijärjestelmiä kehittämään yhä keskeisemmäksi käyneen suhteellisuuden lisäämisen suuntaan. Muutospaineita lisäsi vielä yhä laajeneva äänioikeus. Vuosi 1882 oli merkityksellinen tässä kehityksessä, sillä tänä vuonna sekä belgialainen matemaatikko *Victor d'Hondt* että sveitsiläinen matemaatikko *Hagenbach-Bischoff* julkaisivat vielä tänä päivänäkin varsin laajaa suosiota saavuttaneet vaalimenetelmäehdotuksensa.

Kuvaavaa keskustelulle enemmistö- ja suhteellisesta vaalitavasta oli näiden ymmärtäminen toisensa pois sulkeviksi vaihtoehtoiksi. Kuitenkin tarkasteltaessa vaalijärjestelmän osakomponentteja voidaan *vaalipiirin tasolla* enemmistövaalijärjestelmä ymmärtää suhteellisen vaalijärjestelmän erikoistapaukseksi vaalipiiristä valittavien edustajien lukumäärän ollessa yksi. Näin ollen vaalijärjestelmät saattavat transformoitua toisikseen vaalipiirin koon vaihdel-

lessa. Tästä syystä ei ole myöskään tarpeellista ymmärtää päätös- ja edustuksellisuusperiaatetta vastakkaisiksi vaihtoehdoiksi, vaan mieluummin saman jatkumon ääripäiksi.

1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun keskustelulle oli tyypillistä samaistaa edustuksellisuusperiaate vaalien suhteellisuuteen. Lisäämällä vaalien suhteellisuutta uskottiin edustuksellisuudenkin paranevan. Toisaalta keskustelussa ei otettu huomioon sitä tärkeätä kehitystä, joka oli syntynyt puoluejärjestelmän myötä. Edustuksellisuuskeskustelu lähti lähes poikkeuksetta aina siitä kiistanalaisesta premissistä, että puoluejärjestelmä edustaa »kansaa» sekä siinä vallitsevia mielipiteitä ja intressejä. Vaalien suhteellisuus ja edustuksellisuus pitäisi kuitenkin nähdä eri käsitteinä. Tätä havainnollistakoon seuraava esimerkki:

		edustuksellisuus	
		suuri	pieni
suhteellisuus	suuri	monipuoluejärjestelmä, suhteellinen vaalitapa	yksipuoluejärjestelmä, mikä tahansa vaalitapa
	pieni	monipuoluejärjestelmä, enemmistövaalitapa	kaksipuoluejärjestelmä, enemmistövaalitapa ←

Selvimmän ero edustuksellisuuden ja suhteellisuuden välillä käy ilmi tarkasteltaessa yksipuoluejärjestelmää. Yksipuoluejärjestelmässä vaalit ovat aina suhteelliset sovelletaanpa mitä vaalijärjestelmää tahansa, koska *ainoana ehdokkaita asettava puolue* voittaa aina kaikki paikat. Sen sijaan edustuksellisuus ei voi olla kovin suuri, koska yksi puolue tuskin voi tyydyttävästi edustaa kaikkia kansan mielipiteitä ja intressejä.²⁵ Mikäli näin olisi, olisi ilmeisesti tämäkin puolue täysin tarpeeton ja vallitsisi suora demokratia. Joka tapauksessa puoluejärjestelmän käsite on varsin problemaattinen edustuksellisuusperiaatteen kannalta. Voitaneen olla yhtä mieltä siitä, että monipuoluejärjestelmä on edustuksellisempi kuin yksipuoluejärjestelmä ja toisaalta suhteellinen vaalijärjestelmä suhteellisempi kuin enemmistövaalitapa. Edellisessä esimerkissä enemmistö vaalitapaa soveltava kaksipuoluejärjestelmä on luokiteltu nelikentän ruutuun, jossa sekä suhteellisuus että edustuksellisuus ovat pieniä. Tämä luonnollisesti edellyttää sitä, että enemmistövaalitapa estää joitakin melko suuriakin ryhmittymiä saamasta edustusta päätöksentekolimeen. Periaatteessa kaksipuoluejärjestelmä muissa tapauksissa voi olla myös varsin edustuksellinen, mutta tuskin koskaan erityisen suhteellinen.

Vaalien suhteellisuuden parantamisyrittämiä on usein perusteltu myös

sillä, että vaalien edustuksellisuus samalla paranee. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole. Voidaan jopa osoittaa, että tietty vaalien epäsuhteellisuus voi parantaa edustuksellisuutta.

Oletetaan, että vaaleihin osallistuvat puolueet $A_1, A_2, \dots, A_n$. Olkoon A_1 kannatukseltaan suurin puolue. Oletetaan lisäksi, että äänestysprosentti on 80 ja että äänestämättä jättäneistä suurin osa on puolueen A_1 potentiaalisia kannattajia. Mikäli vaaleissa sovelletaan mitä tahansa esim. suhteellista vaalimenetelmää, merkitsee tämä sitä, että puolueen A_1 paikkaosuus on tuntuvasti sen ääniosuutta suurempi; olletikin jos A_1 :n kannatus vaaleissa on selvästi muita puolueita suurempi. Näin ollen vaalien epäsuhteellisuus johtuu olennaisesti puolueen A_1 ääni- ja paikkaosuuden vastaamattomuudesta. Toisaalta tämä epäsuhteellisuus parantaa edustuksellisuutta, koska juuri puolueen A_1 potentiaalisista kannattajista huomattava osa jätti äänestämättä.

Enemmistövaalijärjestelmä vaiko suhteellinen vaalitapa?

Vaalijärjestelmäkeskustelu on aina *arvosidonnaista*; poliittiseen järjestelmään, ideologiaan tai historialliseen tilanteeseen sidottua, vaikka tämä keskustelu usein esitetään arvovapaana. Näin ollen on tuskin mahdollista koskaan ratkaista kysymystä enemmistövaalijärjestelmän tai suhteellisen vaalitavan »paremmuudesta».

Vaalijärjestelmän suhde edustuksellisuuteen ja poliittiseen järjestelmän toimintaan on aina kerättänyt laajaa kiinnostusta.²⁶ Jo aikaisemmin on mainittu, että keskusteluun ovat osallistuneet aikansa huomattavimmat filosofit. Lähes poikkeuksetta myös kaikki huomattavimmat politiikan tutkijat ovat vuosisadallamme ottaneet tähän keskusteluun kantaa; mainittakoon tässä yhteydessä sellaiset tutkijat kuten *Maurice Duverger*, *Ferdinand A. Hermens*, *Stein Rokkan*, *Dolf Sternberger* ja *Douglas W. Rae*. Myös maassamme ovat politologit kautta aikojen osoittaneet kiinnostusta tähän kysymykseen, joskin parina viime vuosikymmenenä mielenkiinto näyttää melkoisesti laantuneen.⁶⁷

Suhteellinen vaalitapa syntyi reaktiona enemmistöperiaatteen vähemmistöjä sortavalle vaikutukselle. Edustuksellisuuden lisäämisen nimissä vaadittiin suhteellisen vaalitavan käyttöönottoa.²⁸ Suhteellisen vaalitavan merkitystä korostettiin myös toisesta näkökulmasta. Suhteellisuus liitettiin poliittisen *tasa-arvon* vaatimukseen. Jokaisella kansalaisella tuli olla yhtäläinen mahdollisuus vaikuttaa poliittisten johtajiensa valintaan ja kontrolliin.

1800-luvulla ja osittain myös tämän vuosisadan alussa kirjoitukset enemmistövaalijärjestelmän ja suhteellisen vaalitavan eduista ja haitoista olivat laajimmillaan. Pääargumentit enemmistövaalimenetelmää vastaan olivat sen epäoikeudenmukaisuus etenkin vähemmistöille sekä alttius tilanteille, joissa vähemmistö saa enemmistön parlamenttipaikoista ja tätä kautta käytännöllisesti katsoen täyden päätösvallan.²⁹ Suhteellisen vaalitavan heikkoutena nähtiin taas puoluejärjestelmän pirstoutuminen entisestään vähemmistöjen paremman edus-

tuksen turvaamisen myötä sekä selvien hallitusyhteistyöhön kykenevien enemmistöjen muodostamisen vaikeutuminen.

»Edustuksellisuus«-käsitteellä oli — kuten jo aikaisemmin mainittiin — keskeinen sija tässä keskustelussa. Enemmistövaaleja kannattavat puolustautuivat suhteellisia vaaleja suosivia vastaan argumentilla, että edustuksellisuus sinänsä ei ole parlamentin tehtävä »... the function of the legislature is not to hold up a mirror to the electorate but to determine the country's policy«,³⁰ »the object of representative bodies is not to represent, but to act as agents for constitutional control of government«. ³¹ Mainitussa argumentoinnissa piilee vieläkin eräs enemmistövaalijärjestelmää kannattavien ja toisaalta suhteellista vaalitapaa soveltavien maiden välinen ero. Suhteellisen vaalitavan mukaan tärkeintä on se, että parlamentti edustaa riittävässä määrin kansaa/äänestäjäkuntaa ja että hallitus- ja kontrollivalta sopeutetaan parlamentin luonteeseen.³² Mainittu *suhde hallitusvaltaan* on aina ollut keskeinen vaalien problematiikassa: hallitsevien täytyy hallita hallittujen tahdon mukaisesti. Mikäli näin ei tapahdu, on hallituille annettava mahdollisuus vaihtaa poliittiset johtajat. Kuinka tarkkaan »kansan tahto« hallitsemisessa on otettava huomioon, on kysymys, jonka suhteen tuskin koskaan vallitsee yksimielisyyttä.

1900-luvun ehkä merkittävimmän puheenvuoron vaalijärjestelmäkeskusteluun on esittänyt Ferdinand A. Hermens useissa kirjoituksissaan, joista merkittävin on teos 'Democracy or Anarchy?'.³³ Hermens kritisoi eritoten olettamusta, jonka mukaan suhteellinen vaalitapa voidaan johtaa sekä edustuksellisuuden että demokraattisuuden periaatteista. Yleisesti hyväksyty kantahan oli, että *vaalipiirin* tasolla suhteellinen menetelmä johtaa suurempaan edustuksellisuuteen. Hermensin mukaan juuri enemmistövaalitavan perusteella ainoana valituksi tuleva ehdokas on kuitenkin huomattavasti enemmän »kansan» ehdokas kuin tiettyä puoluetta kannattava edustaja, koska hänen täytyy taata itselleen vähintään puolet äänistä tullakseen valituksi.³⁴ Suhteellinen vaalitapa johtaa jo vaalipiirin tasoilla fragmentaatioon, koska Hermensia lainatakseni esim. 10 edustajan vaalipiirissä 10 % äänistä takaa varman edustuksen.

Poliittisen fragmentaation sallimisesta johtuu puolestaan se, että ääriyhmittymät saavat enemmistöjärjestelmään verrattuna helpommin edustusta suhteellisessa vaalijärjestelmässä. Ääriyhmittymät puolestaan hankaloittavat koko poliittisen järjestelmän toimintaa monella eri tavoin, joista Hermens antaa useita esimerkkejä.³⁵

Hermens pitää suhteellista vaalijärjestelmää jopa epädemokraattisena siinä suhteessa, että äänestäjäkunnalla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa suoraan hallituksen kokoonpanoon.³⁶ Suhteellista vaalitapaa soveltavissa maissa hallituseuvotteluista tulee pitkiä ja vaikeita, hallitukset vaihtuvat usein, ovat epästabilleja ja maa on usein hallituskriiseissä. Tämä Hermensin argumentointi on merkityksellinen siitä syystä, että vaalijärjestelmän perustelu liittyy vaalijärjestelmien oletettuihin *seuraamuksiin* koko poliittisen järjestelmän toiminnan kannalta.

Eräs ilmentymä puoluejärjestelmän fragmentaatiosta on puolueiden luku-

määrän voimakas kasvu suhteellista vaalitapaa soveltavissa maissa. Tässä suhteessa Hermens tukeutuu Maurice Duvergerin ajatuksiin. Duvergerin mukaan enemmistöperiaate johtaa yleensä kaksipuoluejärjestelmään, kun taas jo kaksivaiheinen enemmistövaalimenettely (joka on käytössä mm. Ranskassa) on askel kohti suhteellista vaalijärjestelmää ja samalla monipuoluejärjestelmää.³⁷

Myöhemmin Hermensin ajatuksia on voimakkaasti kritisoitu, eikä syyttä. Ensiksikin Hermens antaa vaalijärjestelmän vaikutuksille aivan liian suuren painon. Toisaalta Hermens ei ottanut juuri lainkaan huomioon kulloinkin analysoitavan maan sisäisiä ristiriitoja, yhteiskunnan rakennetta, maan historiaa eikä poliittisten instituutioiden välisiä suhteita.³⁸

Vaalijärjestelmistä käytävälle keskustelulle on ollut tyypillistä, että pääargumentit on esitetty suhteellista vaalijärjestelmää *vastaan*. Suhteellisen vaalitavan puolestapuhujia sitä vastoin on löytynyt yllättävän vähän verrattuna siihen, että esim. lähes kaikki Länsi-Euroopan maat ovat soveltaneet suhteellista vaalitapaa. Tätä vaalijärjestelmää kannattaneet toivat perusteluissaan jonkin verran esiin muitakin argumentteja kuin naiivin »electoral engineering» -ajattelun.³⁹ Kuitenkin analyysi jäi vielä varsin pinnalliseksi. Stein Rokkan on osoittanut vaalijärjestelmän muutosten liittyneen varsin usein kunkin maan historialliseen tilanteeseen ja eritoten kansallisen integraation strategiaan.⁴⁰ Esimerkiksi suhteellinen vaalitapa otettiin käytäntöön aluksi Euroopan kielellisesti, uskonnollisesti ja/tai etnisesti heterogeenisimmissä maissa: Tanskassa v. 1855, Sveitsin kantoneissa 1891, Belgiassa 1899 ja Suomessa 1906. Näissä yhteiskunnissa puuttui usko enemmistöperiaatteen yhtenäisyyttä ylläpitävään voimaan. Näin ollen suhteellinen vaalitapa oli olennainen osa kansallista integraatiostrategiaa; vaihtoehto olisi ollut joko vallan monopolisoituminen tai sisällissota. — Rokkan on jäänyt kuitenkin ajatuksineen lähes yksin; hänen tärkeitä näkökulmiaan ei juuri kukaan ole kehittänyt.⁴¹ Kysymyksenasettelu 'enemmistövaalit vaiko suhteellinen vaalitapa' on relevantti kuitenkin ainoastaan silloin, kun tätä kysymystä tarkastellaan kussakin maassa suhteessa maan historiaan, yhteiskunnan rakenteeseen, kulttuuriin sekä poliittisiin instituutioihin jne.

Haasteita edustuksellisen demokratian tutkimukselle

A. Mikroperspektiivi

Edellä esitetty keskustelu edustuksellisen demokratian käsitteestä sekä vaalijärjestelmien historiasta nostavat esiin useita kysymyksiä, jotka ovat relevantteja politiikan tutkimukselle. Seuraavassa esitän luettelonomaisesti tästä perspektiivistä eräitä edustuksellisen demokratian ongelmia.

1. Puoluejärjestelmä ja edustuksellisuus

Puoluejärjestelmän välittävä funktio kansan ja parlamentin välillä on eräs keskeisimmistä edustukselliseen demokratiaan liittyvistä ongelmista, johon on

kiinnitetty aivan liian vähän huomiota. Tärkein syy lienee se, että puoluelaitos nykymuodossaan on saanut pääasiallisesti alkunsa vasta tällä vuosisadalla eikä »puoluevaltaistumisen» seurauksia ole täten selvästi ollut näkyvissä ennen kuin viime aikoina. Tätä kuvaa mm., että puoluelaitosta ei ole vielä kukaan otettu eräissä maissa mukaan kirjoitettuun valtiosääntöön. Tämä on jossakin määrin paradoksaalista, sillä keskeisten poliittisten instituutioiden (parlamentti, hallitus) toiminta on perustunut jo pitkään puolueiden olemassaololle. Näin ollen »kansan» edustus tapahtuu puoluejärjestelmän kautta ja kansanedustaja on mieluummin puolue-edustaja kuin kansan edustaja.⁴²

Puoluejärjestelmää on harvoin tarkasteltu eräänlaisena »väliintulevana muuttujana» edustuksellisen demokratian problematiikassa. Puoluejärjestelmän huomioon ottaminen olisi kuitenkin keskeisen tärkeää, koska se monimutkaistaa eritoten edustuksellisuuden käsitettä. Edustaako parlamentin jäsen ainoastaan puoluettaan, kansaa vaiko vain itseään?⁴³ Edustaako puoluejärjestelmä kansaa? Jälkimmäinen kysymys edellyttää sitä, että jokaiselle kansanosalle olisi olemassa oma puolueensa. Näinhän ei luonnollisesti ole, joten kysymykseen on vastattava kielteisesti. Myös edelliseen kysymykseen on vastattava kielteisesti, sillä edustaja edustaessaan puoluetta ei voi edustaa koko kansaa siinä merkityksessä, missä se edellä on määritelty. Niinpä eräät tutkijat ovat luopuneet pohtimasta koko ongelmatiikkaa puoluejärjestelmän ja kansan välillä ja tyytyneet ilman problematisointia toteamaan parlamentin edustavan vain puolueita ja niidenkin keskuudessa vain aktiivisia äänestäjiä. Kuvaava on esim. seuraava *Carlo Schmidin* tulkinta: »... So stellt das Parlament eine Art von Mikrophotographie des bestehenden Parteiensystems, also der Gesamtheit der Aktivbürger, dar. Dies ist zweifellos ein moralischer Vorteil; doch wird dabei die Bildung klarer Regierungsfronten erschwert und oft der Abschluss von Fraktionsbündnissen notwendig, die gelegentlich zur Verwischung von Prinzipien und zur Minderung der Glaubwürdigkeit der an der Regierung beteiligten Parteien führen».⁴⁴

Mainittua edustuksellisuuden ryhmäteoriaa voidaan kritisoida toisestakin näkökulmasta. Mikäli edustuksellisuuden ongelma olisi teoriassa ratkaistu sillä, että jokaista väestönosaa edustaa tietty puolue, niin puolueen saaman kannatuksen tulisi noudatella tämän ryhmän suhteellista osuutta väestössä. Näin ei kuitenkaan ole. Esimerkiksi maassamme KESK:n kannatus ei ole seurannut maanviljelijäväestön prosentuaalista osuutta, vaan puolueen kannatus on pysynyt jotakuinkin samana (tosin jonkin verran laskien) huolimatta maanviljelijäväestön lukumäärän voimakkaasta vähenemisestä. Tämä on selitettävissä ainoastaan KESK:n kannatuspohjan laajenemisena muihin väestönsiin. Mutta jos näillä väestönsillä on jo oma puolueensa, niin edustuksellisuuden ryhmäteoria ei enää pidä paikkaansa.⁴⁵

Vaikka politiikan tutkimuksen eräs keskeisimmistä tutkimuskohteista on ollut puoluejärjestelmä, saa turhaan etsiä mainittua problematiikkaa käsittelevää kirjallisuutta. Kuitenkin juuri puoluejärjestelmän ja edustuksellisuus-

käsitteen välisen suhteen ratkaisu on eräitä edustuksellisen demokratian teoreettisten perusteiden tärkeimpiä ratkaisukysymyksiä.

2. Vaalien suhteellisuusproblematiikka

Vaalien suhteellisuuden tutkiminen edustuksellisen demokratian kannalta edellyttää edellä mainitun 1)-ongelman ratkaisemista. Vaalien suhteellisuus ja edustuksellisuus voivat olla identtisiä ainoastaan siinä tapauksessa, että puoluejärjestelmä edustaa »täydellisesti» kansaa. Vaalit näet voivat olla täysin suhteelliset olematta siltä edustukselliset (vrt. edellä).

Edustukselliseen demokratiaan liittyvä politiikan tutkimus on valtaosiltaan liittynyt juuri suhteellisuusproblematiikan selvittelyyn. Vaalien *suhteellisudessa* on kysymys *puolueiden äänien ja paikkojen välisen vastaavuuden tutkimisesta*. Vaalien suhteellisuus on yksikäsitteinen ja helposti operationalistettava käsite. Jos lisäksi otetaan huomioon se, että analyysissä tarvittavat tiedot saadaan suoraan vaalitulastoista, ei vaalien suhteellisuuden tutkimuksen suosio ole lainkaan yllätyksellistä.

Ensimmäinen laaja *empiirinen* teos vaalijärjestelmien ominaisuuksista oli Douglas W. Raen jo klassinen teos '»The Political Consequences of Electoral Laws' (1967), jossa hän tutki 20 Länsi-Euroopan maassa vaalien suhteellisuutta sekä erilaisten vaalijärjestelmien seuraamuksia koko poliittisen järjestelmän kannalta. Aina viime vuosiin asti teos on ollut laajin tältä alueelta tehty tutkimus. Nyttemmin tutkimusintressi on jälleen ollut elpymässä; onpa julkaistu koko maailman vaalijärjestelmiä koskeva teos pari vuotta sitten.⁴⁶ Suurin osa tutkimustoiminnasta on keskittynyt kuitenkin yhden maan vaalijärjestelmän suhteellisuuteen.⁴⁷ Vertaileva tutkimus kohtaakin tällä alueella varsin suuria vaikeuksia maiden niin historiallisen kuin poliittisen kehityksen suurten erojen vuoksi.

3. Vaalijärjestelmien ominaisuudet

Vaalijärjestelmän merkitys edustuksellisen demokratian problematiikalle on kiistaton, koska vaalijärjestelmä on välttämättömyys edustajien valintaprosessissa.

Jo aikaisemmin on viitattu siihen keskusteluun, jota filosofit ja politiikan tutkijat kävivät eri vaalijärjestelmien paremmuudesta. Historiallisen kehityksen kallistuttua yhä enemmän suhteellisen vaalitavan puolelle, on keskustelu hiljalleen vähentynyt. Usein tähän keskusteluun on liittynyt muu kuin tieteellinen intressi. Kirjoitusten poleeminen sävy, arvoarvostelmien salailu ja tietyn uudistusvaihtoehdon todistelu muita paremmaksi on pikemminkin liittynyt poliittisiin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin.

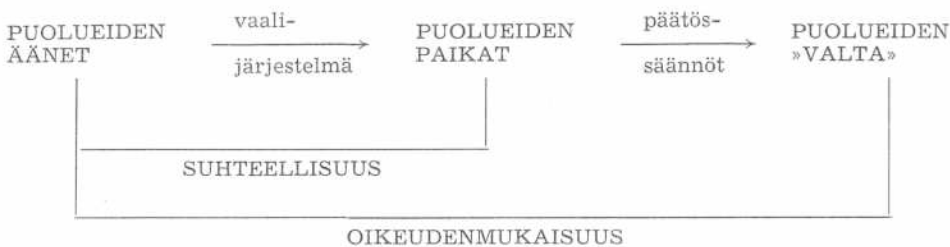
Huomattavasti »objektiivisempaa» on ollut tutkimusten kehittyminen toisella suunnalla, jossa erilaisten vaalijärjestelmien *suhteellisuuskomponenttia* on pyritty teoreettisesti ja matemaattisia apuneuvoja hyväksi käyttäen tutki-

maan. Analyysin perusteella on pystytty asettamaan mm. eri vaalimenetelmät suhteellisuusjärjestykseen, määrittämään vaalimenetelmille erilaisia edustuksen kynnykskaavoja jne. Tämän tutkimussuunnan merkitys lienee suurin juuri suhteellista vaalitapaa soveltavissa maissa, joissa pitkään on vallinnut virheellisiä käsityksiä eri laskentamenetelmien suhteellisuudesta. Uranuurtajia tällä tutkimuksen alueella ovat olleet Stein Rokkan, Douglas W. Rae, *John Loosemore*, *Victor Hanby* sekä *Arendt Lijphart*.⁴⁸

4. »Päätösperiaatteen» tutkimus osana edustuksellisen demokratian problematiikkaa

Tavanomaisesti päätösperiaate on liitetty enemmistövaalijärjestelmiin ja edustuksellisuus taas suhteellisiin vaalijärjestelmiin, joskin edellä on korostettu tämäntyyppisen jyrkän vastakkainasettelun epätarkoituksenmukaisuutta. Päätösperiaatteen mukaan tuominen edustuksellisen demokratian problematiikkaan voi tapahtua toiseltakin suunnalta. Tarkasteluun voidaan näet kytkeä parlamentin varsinainen *funktionaalinen* tehtävä, päätöstoiminta. Edustuksellisuuskeskustelussa on usein tuotu esiin se näkökanta, että edustuksellisuutta tärkeämpi parlamentin tehtävä onkin juuri päätöstoiminta. Tätä kuvastaa myös aikaisemmin lainattu Abraham Lincolnin iskulause »government of the people, by the people, for the people». Näin ollen päätösperiaate tulisi tältä suunnalta kytkeä myös edustuksellisen demokratian problematiikkaan.

Edustukselliselta demokratialta vaaditaan usein, että se tekee päätöksiä kansan toiveiden, halujen ja tarpeiden mukaan. Näin ollen tärkeämpää kuin antaa eri poliittisille ryhmittymille tarkkaan niiden kannatusta vastaava paikkamäärä parlamentissa olisikin taata niille niiden kannatusta vastaava mahdollisuus vaikuttaa parlamentin päätöksentekoon.⁴⁹ Tilannetta voitaisiin havainnollistaa seuraavasti:

Vaalijärjestelmä voidaan ymmärtää transformaattoriksi, joka muuttaa puolueiden saaman vaalikannatuksen vastaaviksi parlamenttipaikoiksi. Vastavasti taas erilaiset päätössäännöt vaikuttavat puolueiden vaikutusmahdollisuuksiin parlamentin päätöstoiminnassa. Puolueille näin saatavat »valta-arvot» riippuvat ainoastaan sovellettavasta päätössäännöstä sekä puolueiden paikkamäärästä. Valta-arvot voidaan taas määrittää erilaisten valtaindeksien avulla.⁵⁰ Näin ollen puolueiden vaalikannatuksen ja päätöksentekovallan välisen suhteen

selvittely on mahdollista. Tätä relaatiota voidaan nimittää esim. vaalien 'oikeudenmukaisuudeksi'.

Vaalien 'oikeudenmukaisuutta' on toistaiseksi tutkittu varsin vähän.⁵¹ Kuitenkin tulokset osoittavat, että korrelaatio vaalien suhteellisuuteen on varsin korkea, mutta ei kuitenkaan täydellinen. Tämä osoittaa näiden kahden vaalijärjestelmille asetettavien kriteerien erilaisuutta. Näin ollen »päätösperiaatteen» mukaantuonti edustuksellisen demokratian problematiikkaan on perusteltua.

B. Makroperspektiivi

Vaalijärjestelmä ei toimi poliittisessa tyhjiössä, vaan on osa koko poliittisen järjestelmän toimintaa. Vaalijärjestelmän funktioita ja merkitystä arvioitaessa pitäisi ottaa huomioon ainakin seuraavat kolme variaabelia:⁵² 1) yhteiskunnan rakenne (sosiaalinen ja taloudellinen rakenne, etniset, uskonnolliset, kulturelliset jne. ryhmittymät), 2) poliittisen järjestelmän rakenne (parlamentaarinen, presidenttivaltainen jne.) ja 3) puoluejärjestelmän rakenne (kaksi- tai monipuoluejärjestelmä, puolueiden kannatusprofiili jne.). Kaikki kolme muuttujaa muodostavat dynaamisen jatkuvasti muuttuvan kokonaisuuden ja vaalijärjestelmä pitäisi nähdä osana tästä kokonaisuudesta. Esimerkiksi vaalien funktio yleensä vaihtelee varsin paljon riippuen edellä mainituista kolmesta muuttujasta.

Edellä esitettyjen kolmen variaabelin huomioon ottaminen avaa uuden ulottuvuuden edustuksellisen demokratian problematiikkaan. Seuraavassa joitakin tästä perspektiivistä avuatuvia tutkimusmahdollisuuksia:

- 1) Erilaisten edustuksellisten demokraatiamuotojen hyväksymisen ja käyttöönoton ongelmat ja strategiat

Mikä tahansa vaalijärjestelmä ei sovellu mihin tahansa valtioon; tämä yksinkertainen totuus on unohdettu usein keskusteltaessa edustuksellisuuden eri muodoista. Tietty historiallinen tilanne mainittujen kolmen variaabeliryhmän suhteen saattaa »vaatia» tietyntyyppisiä edustuksellisen demokratian muotoja. Tästä esimerkkinä viitataan jo aikaisemmin esitettyyn Stein Rokkanin huomautukseen, että vaalijärjestelmäratkaisu saattaa palvella *kansallisen integraation strategiaa*, mikä vaikutti variaabelin 1) suhteen heterogeenisissa maissa suhteellisen vaalitavan omaksumiseen. Erityisen mielenkiintoinen osakysymys on vasemmistopuolueiden integroiminen sodanjälkeisiin yhteiskuntiin; suurin osan vaalijärjestelmämuutoksista tapahtui ensimmäisen maailmansodan jälkeen.

Toistaiseksi ei kuitenkaan ole olemassa valtio-opillisia tutkimuksia, joissa erilaisten edustuksellisen demokratian muotojen historiallista syntyvaihetta olisi systemaattisesti pyritty selvittämään. Yksityisten valtioiden kohdalta tällaista tietoa on kylläkin jonkin verran olemassa, mutta laajat vertailevat

tutkimukset puuttuvat. Tällä hetkellä tällaisten tutkimusten edellytykset ovat kuitenkin varmasti olemassa, puuttuu ainoastaan fragmentaaristen tietojen yhdistäjä ja systematisoija.

2) Erilaisten edustuksellisen demokratiamuotojen muuttamisen ongelmat ja strategiat

On olemassa sängen vähän valtioita, jotka omaksuessaan tietyn edustuksellisen demokratian ilmenemismuodon (tavallisesti joko enemmistö- tai suhteellisen vaalitavan) olisivat sitä perusteellisesti muuttaneet. Länsi-Euroopan maista ainoastaan Ranska ja Kreikka poikkeavat muista maista tässä suhteessa. Tämä on merkki joko siitä, että vaalijärjestelmäratkaisuun rakennettu integraatiofunktio on onnistunut tai että muu poliittinen järjestelmä on sopeutunut tehtyyn ratkaisuun. Sen sijaan lähestulkoon jokaisessa maassa on tehty jonkin verran pienempiä vaalijärjestelmämuutoksia, jotka suurimmaksi osaksi voidaan nähdä alunperin tehdyn perusratkaisun »hienosäätöinä». Tyypiesimerkki tällaisesta maasta on Suomi.

Yleisin vaalijärjestelmä uudistusten muutosperuste Länsi-Euroopan maissa on ollut suhteellisuuden parantaminen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että todellinen päämäärä olisi ollut juuri suhteellisuuden parantaminen, sillä usein uudistus on pyrkinyt toteuttamaan muita tavoitteita. Niinpä Ruotsin vaalijärjestelmä uudistus 1970-luvun alussa voitiin perustella toisaalta suhteellisuuden lisäämispyrkimyksellä otettaessa käyttöön tasauspaikkajärjestelmä. Samalla hyväksyttiin myös äänikynnys, joka periaatteessa vähentää aina suhteellisuutta. Tärkein »piilotarkoitus» lienee ollutkin poliittisen järjestelmän »tehokkuuden» parantaminen; pienten puolueiden sulkeminen pois parlamentista lisää esim. asioiden käsittelyn nopeutta ja takaa selvempien puoluekokonaisuuksien muodostumista.

Vaalijärjestelmien muutoksista on olemassa maittain varsin paljonkin tietoa, mutta useimmissa tutkimuksissa lähtökohta on ollut ainoastaan »virallisten» muutosperusteiden esittely eikä niiden perusteellinen kriittinen analyysi.

3) Erilaisten edustuksellisten demokratiamuotojen merkitys

Edustuksellisen demokratian vaikuttamisen kanava yksilötasolla on äänestämisen, joka sinänsä on varsin passiivinen poliittisen toiminnan ilmenemismuoto. Edustuksellisen demokratian merkitystä viime aikoina kaikkien »demokratian muotojen» joukossa on vähentänyt parlamenttien suhteellisen merkityksen väheneminen. Todellinen poliittinen »valta» on yhä enemmän siirtynyt parlamentin ulkopuolelle: hallitukselle, työmarkkinajärjestöille, talouselämälle jne. Täten äänestämisen kautta vaikuttamisen merkitys on jatkuvasti vähentyneessä. Näin ollen tulee tarpeelliseksi »paikantaa» edustuksellisen demokratian merkitys kaikkien muiden »kansanvaltaan» liittyvien vaikuttamismahdolli-

suuksien joukossa. Tässä mielessä edustuksellisen demokratian problematiikka koskettaa koko länsimaisen valtiojärjestelmän perusluonnetta.

Miten tästä eteenpäin?

Tämä katsaus edustuksellisen demokratian tutkimuksen problematiikkaan on syntynyt kahdesta syystä. Ensinnäkin olemassa olevan tutkimuksen läpikäyminen on ollut välttämätöntä toimiessani Suomen Akatemian rahoittamassa edustuksellista demokratiaa koskettelevassa tutkimusprojektissa. Mutta tämä ei ole tärkein syy. Viime vuosina on maassamme levinnyt laajalle tarve tieteen sisäiseen itsetutkiskeluun erityisesti aikaisempien tutkimusperspektiivien ja -otteiden osalta. Tämä on pakottanut ottamaan tällaisen kriittisen tarkastelun myös oman tutkimusalansa nykytilan arviointiin. Mitä olisi sanottava edustuksellisen demokratian tutkimuksen tilasta tällä hetkellä?

Ns. länsimainen demokratia perustuu *sinänsä* useille oletetuksille, joita ei tavallisesti ole katsottu aiheelliseksi asettaa nykypäivänä kyseenalaisiksi. Eräs tällainen oletamus on edustuksellisen demokratian hyväksyminen. Pidämme edustuksellista demokratiaa hyvänä vain sen takia, että katsomme sen kuuluvan »demokratian» perusolemuksen kysymättä, mitä me tarkoitamme »demokratialla» yleensä ja »edustuksellisella demokratialla» erityisesti. Otan yhden esimerkin. Sokeudessamme näille yleisille abstrakteille käsitteille, joiden olemamme olevan takuun valtiollisen elämän »hyvistä» periaatteista, olemme olleet valmiit hyväksymään esim. puoluejärjestelmän edustuksellisen demokratian toteutumisen pääinstrumentiksi. On ilman muuta selvää, että puoluejärjestelmää emme voi poistaa — eikä se välttämättä olisi tarkoituksenmukaistakaan — mutta puoluejärjestelmä on välttämätön ainoastaan *poliittiselle toiminnalle*, ei tutkimukselle. Puoluejärjestelmän käsitteen kritiikitön hyväksyminen takaa analyysin pysähtymisen ainoastaan edustuksellisen demokratian *pintailmiöiden* tutkimukseen. Mutta mitä on pinnan alla? Kysymystä voitaisiin lähteä analysoimaan uudestaan vaikkapa *Ilkka Heiskasen* esittämän yhteiskunnan luokka- ja sektorijaon sekä sille perustuvien yhteiskunnan koalitioiden mallin perusteella.⁵³ Edustuksellisen demokratian *perusongelmien* selvittämiseen saataisiin täysin toinen lähtökohta »väliintulevana sekoittavana» tekijänä olevan puoluejärjestelmä-käsitteen hylkäämisen jälkeen.

Edellä olen analysoinut edustuksellisen demokratian problematiikkaa sekä »mikro- että makroperspektiivistä». Vaikka analyysi ei ole tarkoitettu kaikkea tutkimusta kattavaksi, jo sekin osoittaa melkoisia puutteita politiikan tutkimuksen suuntaamisessa ja painottamisessa. Lähes kaiken viime aikoina tehdyn tutkimuksen voidaan katsoa selvittelevän joko vaalien suhteellisuusproblematiikkaa tai vaalijärjestelmien ominaisuuksia joko teoreettisella tai empiirisellä tasolla.⁵⁴ Sen sijaan tällä »mikrotasolla» ei ole kiinnitetty lähes lainkaan huomiota »edustuksellisuus»-käsitteeseen, sen operationalistamiseen eikä teoreettiseen erittelyyn. Tässä kohdin meidän olisi syytä palata takaisin pitkälle his-

toriaan ja lukea uudelleen unohdetut (valtio)filosofian klassikot. Niinikään »edustuksellisuuden» kytkeytyminen sekä teoreettisella tasolla että empirisessä tutkimuksessa »päätösperiaatteeseen» on melko lailla laiminlyöty alue.

Edellä olevat kriittiset »mikrotasoa» koskevat huomiot eivät kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö nykyisenlaista tutkimusta tulisi lainkaan tehdä. Päinvastoin, ainakin oman kokemuksen perusteella on tälläkin alueella vielä huomattavia valloittamattomia linnakkeita. Edustuksellisen demokratian »syväanalyysi» vaatisi kuitenkin tutkimuksellisesti huomattavaa monipuolistumista nykytilanteeseen verrattuna.

Jos »mikroperspektiivistä» katsottuna edustuksellisen demokratian tutkimuksella on selviä puutteita ja yksipuolista painotusta, niin »makroperspektiivi» antaa vieläkin lohduttomamman kuvan. Edustukselliseen demokratiaan liittyvät tutkimusasetelmat on perinteisesti nähty lähes poikkeuksetta irrallisina kysymyksinä. Kuitenkin edustuksellinen demokratia toimii osana koko poliittista järjestelmää, joten »irrottamisen» strategia on perusteltua ainoastaan joidenkin erilliskysymysten selvittelyssä. Tällöinkin näille erilliskysymyksille »makroperspektiivi» muodostaa aina kontekstin, joka ainakin tulkinnessa tulisi ottaa huomioon.

VIITTEET

1 Tuttu Tarkiainen, *Demokratia. Antiikin Ateenan kansanvalta*, WSOY, Porvoo/Helsinki, 1959.

2 Tarkiainen, *op.cit.*, ss. 13—15.

3 Tarkiainen, *op.cit.* s. 16.

4 Vrt. Kari Palonen, Poliittinen muodonmuutos. Käsitteellistä ja historiallista tarkastelua kansalaisten ja ratkaisijain suhteista toisiinsa politiikan subjekteina. *Helsingin Yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia*, Sarja A, N 55/1980. Helsinki 1980.

5 Tarkiainen, *op.cit.*, s. 20.

6 Robert E. Dowse, Representation, General Elections and Democracy, *Parliamentary Affairs*, Vol. XV, 1961—62, s. 342.

7 Dowse, *op.cit.*, s. 340.

8 Edustuksen ja edustuksellisuuden käsitteistä ks. Hanna Pitkin, *The Concept of Representation*, University of California Press, Berkeley 1967. Mainittujen käsitteiden ja edustukselliselle demokratialle tärkeän 'responsiivisuus'-käsitteen suhteesta ks. Dag Anckar, Responsivitet — Om begreppet, företeelsen och forskningsområdet, *Politiikka*, no 1/1980.

9 F. Castberg, *Norges statsforfatning I*, Oslo, 1947, s. 360.

10 Dowse, *op.cit.*, ss. 334—335.

11 Tähän liittyy laajempaa kollektiivisen päätöksenteon ongelma; ts. yksilöjen preferensseistä ei voida yksikäsitteisesti johtaa kokonaisen ryhmän preferenssejä. Ks. Kenneth J. Arrow, *Social Choice and Individual Values*, London, 1951.

12 Ks. Carlo Schmid, *Demokratie — die Change, den Staat zu vermenschlichen*, *Meyers Enzyklopädisches Lexikon*, Band 6, Bibliographisches Institut, Mannheim/Wien/Zürich, Lexikonverlag 1972, s. 411. Ks. myös Charles Beard & John D. Lewis, *Repre-*

sentative Government in Evolution, *American Political Science Review*, Vol. XXVI, No 2, 1932 ja Daniel Wit, *Comparative Political Institutions*, New York, 1953, erityisesti ss. 192—193.

¹³ Dieter Nohlen, *Wahlssysteme der Welt. Daten und Analysen*, R. Piper & Co. Verlag, München/Zürich, 1978, ss. 48—49 ja Dolf Sternberger & Bernhard Vogel, *Die Wahl der Parlamente und anderer Staatsorgane*, Band I: Europe, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1969, 39.

¹⁴ Viime aikoina on laajaa huomiota saanut yksinkertaisen enemmistöperiaatteen problemaattisuus. Jo 1700-luvulla de Borda ja Condorcet keksivät tunnetut äänestysparadoksinsa. Viimeaikaisesta tutkimuksesta täältä alueelta ks. esim. Steven Brams & Peter Fishburn, Approval Voting, *American Political Science Review* 72, 1978, ss. 831—847; A. Colman & I. Pountney, Borda's Voting Paradox: Theoretical Likelihood and Electoral Occurrences, *Behavioral Science* 23, 1978, ss. 15—20 ja R. Niemi & H. Weisberg (eds.), *Probability Models of Collective Decisionmaking*, Columbus: Bobbs-Merrill, 1972. Suomeksi mainitusta problematiikasta on Hannu Nurmi kirjoittanut erinomaisia johdatuksia; ks. esim. Hannu Nurmi. Äänestysparadokseista ja kollektiivisesta päätöksenteosta. Eripainos julkaisusta Tieteenfilosofian seminaari, ss. 200—210, *Turun kaupparokkeakoulun julkaisuja*, Sarja A - 6, 1979 ja Hannu Nurmi, *Johdatus päätös- ja peliteoriaan*, Gaudeamus, Helsinki, 1978.

¹⁵ G. Busolt, *Griechische Staatskunde*, 3. Aufl., München, 1920 ja E. S. Staveley, *Greek and Roman Voting and Elections*, London, 1972.

¹⁶ Nohlen, *op.cit.*, ss. 50—51.

¹⁷ U. Scheuner, *Des Mehrheitsprinzip in der Demokratie*, Opladen, 1973, s. 43.

¹⁸ J. H. Heinsberg, Theories of Majority Rule, *American Political Science Review*, 26, 1932, s. 452.

¹⁹ Ks. esim. Torbjörn Valliander, Majoritetsval eller proportionella val?, teoksessa Pär-Erik Back (ed), *Modern demokrati: Problem och debattfrågor*, Lund, 1966, ss. 112—114.

²⁰ John S. Mill, *Considerations on Representative Government*, London, 1861.

²¹ Nohlen, *op.cit.*, s. 56; Karl Braunias, *Das parlamentarische Wahlrecht. Ein Handbuch über die Bildung der gesetzgebenden Körperschaften in Europa*, II, Berlin/Leipzig, 1932, s. 196 ja A. Misch, *Das Wahlsystem zwischen Theorie und Praxis. Zur Frage von Mehrheitswahl und Verhältniswahl in der Programmatik der Sozialdemokratie bis 1933*, Berlin, 1974, s. 31.

²² Thomas Hare, *The Election of Representatives, Parliamentary and Municipal*, 4th ed., London, 1873. Haren kvoottimenetelmää on analysoinut perusteellisesti George H. Hallett kirjassaan *Proportional Representation — The Key to Democracy*, 2nd rev.ed., New York, 1940, ss. 58—74.

²³ Ks. esim. F. Nuscheler, *Walter Bagehots Modell parlamentarischer Regierung in der englischen Verfassungstheorie*, Meisenheim am Clan, 1969, s. 65 ja Carl J. Friedrich, *Constitutional Government and Democracy: Theory and Practice in Europe and America*, 4th ed., Waltham, Mass., 1968, ss. 284—305.

²⁴ Walter Bagehot, *The English Constitution*, Ithaca, New York, 1966.

²⁵ Kuten Gordon Smith kirjoittaa: »... that one party set-up fails to give a proper group representation...» Gordon Smith, What is a Party System?, *Parliamentary Affairs*, Vol. XX, 1966, s. 353.

²⁶ Hyvä yhteenveto tästä kirjoittelusta on Harry Eckstein, The Impact of Electoral Systems on Representative Government teoksessa H. Eckstein & D. H. Apter, *Comparative Politics, A Reader*, The Free Press of Glencoe, Collier-Macmillan Limited, London, 1963, ss. 247—254.

²⁷ Ehkä voimakkaimmin enemmistövaalijärjestelmää valtio-oppineista on kannattanut prof. K. R. Brotherus; ks. myös 'Suhteellinen vaalitapa vai yhdenmiehen vaalipiirit' (ilman tekijää), *Valvoja-Aika*, no 5—6/1930, ss. 203—215.

²⁸ Enemmistövaalitavan puolustajat katsoivat, että parlamentin piti edustaa ainoastaan kansan mielipiteiden ja intressien perussuuntaviivoja. Esim. Herman Finer kirjoitti: »... If we avoid a minority in the country getting a majority of seats, and if our political manners ... give the minority a change of effective debate and the majority the ultimate ruling force, we have done all we need to do»; H. Finer, *A Case Against Proportional Representation*, *Fabian Tract*, No 211, 1935, s. 7.

²⁹ Hyvä yhteenveto tästä keskustelusta on teoksessa Carl J. Friedrich, *Constitutional Government and Democracy: Theory and Practice in Europe and America*, 4th ed., Waltham, Mass., 1968, ss. 284—305.

³⁰ Dankwart A. Rustow, Some Observations on Proportional Representation, *The Journal of Politics*, Vol. 12, No 1, 1950, ss. 111—112.

³¹ Ferdinand A. Hermens, *Democracy or Anarchy: A Study of Proportional Representation*, University of Notre Dame, Indiana, 1941, ss. 8—9.

³² Peter F. Müller, *Das Wahlsystem: Neue Wege der Grundlegung und Gestaltung*, Polygraphischer Verlag, Zürich, 1959, ss. 32—33.

³³ Ks. myös Ferdinand A. Hermens, *Democracy and Proportional Representation*, *Public Policy Pamphlet No 131*, University of Chicago Press, September 1940 ja *Europe between Democracy and Anarchy*, Notre Dame 1951 sekä artikkeli, *Proportional Representation and Parliamentary Democracy*, *Parliamentary Affairs*, Vol. IV/1950—51, ss. 224—235.

³⁴ Tämä näkökanta on omaksuttu myös artikkelissa, Suhteellinen vaalitapa vai yhdenmiehen vaalipiirit?, *op.cit.*, s. 8. Tässä artikkelissa korostetaan lisäksi pienen vaalipiirin etua suurin verrattuna 'persoonallisen kyvyn ja kunnan' esilletuojana lennokkaasti seuraavin sanoin: »... Uistimensoutu vain ensi näkemältä häikäisevillä ehdokkailla on mahdotonta. Mitätön taulupää ajetaan pian umpimutkaan», s. 8.

³⁵ Hermens 1950—51, *op.cit.*, ss. 227—233.

³⁶ Toisaalta enemmistöperiaatteen tässä suhteessa on kohdistettu varsin rajuakin kritiikkiä, ks. esim. J. A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, New York & London, 1947. Schumpeter kirjoittaa: »... evidently the will of the majority is the will of majority and not the will of the people», s. 272.

³⁷ Toisaalta on esitetty argumentteja sen puolesta, että tietty poliittinen järjestelmä tuottaa määrätynlaisen vaalijärjestelmän; ks. J. G. Grumm, *Theories of Electoral System*, *The Midwest Journal of Political Science*, 1958, ss. 357—376; L. Lipson, *The Two-Party System in British Politics*, *American Political Science Review* 47, 1953, ss. 337—358; Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper & Row, 1957, erityisesti s. 124. Vert. Davdi Qintal, *The Theory of Electoral Systems*, *The Western Political Quarterly*, Vol. XXIII, 1970, ss. 752—761.

³⁸ Kritiikistä ks. tarkemmin Stein Rokkan, *Elections: Electoral Systems*, teoksessa *International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York: Collice-Macmillan, 1968, s. 18.

³⁹ Tällaisesta 'electoral engineering'-ajattelusta ks. Enid Lakeman & James D. Lambert, *Voting in Democracies: A Study of Majority and Proportional Electoral Systems*, London, Faber, 1965; Enid Lakeman, *How Democracies Vote. A Study of Electoral Systems*, Faber & Faber, London, 1974 ja James F. S. Ross, *The Irish Election System: What It Is and How It Works*, Pall Mall, London, 1959.

⁴⁰ Rokkan 1968, *op.cit.*, s. 18. Myös John Dreijmanis on artikkelissaan, *Proportional Representation and Its Effects: The Austrian Experience*, *Parliamentary Affairs*, Vol. XXIV, No 1/1970, ss. 43—52, analysoinut monipuolisesti kokemuksia suhteellisesta vaalitavasta Itävallassa liittäen keskustelun koko poliittisen järjestelmän toimintaan.

⁴¹ Vrt. Reinhard Bendix, *Nation-building and Citizenship: Studies of Our Changing Social Order*, New York: Wiley, 1964.

⁴² Tätä kuvaa mm. se laajaa huomiota herättänyt tapaus ja siihen liittyvä keskus-

telu, joka syntyi erään tunnetun kansanedustajan vaihtaessa kesken vaalikautta puoluetta eduskunnassamme.

⁴³ Tämän kysymyksen olisi olettanut olevan keskeisen pohdittaessa kansanedustajan roolia. Tätä aihepiiriä käsittelevästä Matti Oksasen väitöskirjasta *Kansanedustajan rooli*, Oy Gaudeamus Ab, 1972, saa kuitenkin turhaan etsiä vastausta tähän kysymykseen.

⁴⁴ Schmid, *op.cit.*, s. 411. Ks. myös Maurice Duverger, *Political Parties*, Bristol, 1974, s. 353 ja E. E. Schattschneider, *Party Government*, New York, 1942, s. 59.

⁴⁵ Myös tältä kannalta on Ilkka Heiskasen analyysi puoluejärjestelmän muutoksista erityisesti yhteiskunnan sektori- ja luokkajaoissa tapahtuneiden muutosten pohjalta varsin mielenkiintoinen; ks. Ilkka Heiskanen, Julkinen, kollektiivinen ja markkinaperusteinen. Suomalaisen yhteiskunnan hallintajärjestelmien kehittymisestä ja kehittämisestä 1960- ja 1970-luvuilla. *DETA* 31, Helsinki, 1977, erityisesti ss. 64—65.

⁴⁶ Nohlen, *op.cit.*

⁴⁷ Mainitsen tässä yhteydessä vain joitakin esimerkkejä: Norjasta Stein Rokkan & Torsten Hjellum, Norway: the Storting Election of September 1965, *Scandinavian Political Studies*, 1966, ss. 237—246. Tässä artikkelissa on selvitetty myös vaihtoehtoisten vaalimenetelmien vaikutuksia puolueiden paikkajakautumaan. Ruotsista esim. Carl-Gunnar Janson, Mandatfördelningen vid andrakammarval, *Statens offentliga utredningar 1961: 21*, Stockholm 1961. Suomessa asiaa on erityisesti selvitetty Antti Jaakkola, ks. esim. hänen lisensiaattitutkimuksensa. Suhteellinen laskentamenetelmä kansanedustajien vaaleissa, *Tampereen yliopisto* 1973. Muiden maiden kohdalta viittaan tutkimukseeni Vaalien suhteellisuus Länsi-Euroopan maissa toisen maailmansodan jälkeen, *Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitoksen julkaisuja* no 33/1978. Monisteessa on tutkittu 15 Länsi-Euroopan maata ja mainittu kunkin maan kohdalta joitakin empirisiä vaalijärjestelmä tutkimuksia.

⁴⁸ Rokkan 1968, *op.cit.*; J. Loosemore & V. Hanby, The Theoretical Limits of Maximum Distortion: Some Analytic Expressions for Electoral Systems, *British Journal of Political Science*, no 1/1971; D. W. Rae & V. Hanby & J. Loosemore, Thresholds of Representation and Thresholds of Exclusion: An Analytic Note on Electoral Systems, *Comparative Political Studies*, no 3/1971, ss. 479—488; A. Lijphart & R. W. Gibberd, Thresholds and Payoffs in List Systems of Proportional Representation, *European Journal of Political Research*, no 3/1977, ss. 219—244. Itse olen systematisoinut ja laajentanut mainittujen tutkijoiden tuloksia seuraavissa artikkeleissa: Markku Laakso, Thresholds for Proportional Representation: Reanalyzed and Extended, *The Munich Social Science Review*, no 1/1979, ss. 19—28 ja Markku Laakso, The Maximum Distortion and the Problem of the First Divisor of Different P. R. Systems, *Scandinavian Political Studies*, no 2/1979.

⁴⁹ Jürg Steiner on artikkelissaan, The Principles of Majority and Proportionality, *British Journal of Political Science*, 1970, ss. 63—70, esittänyt 'enemmistöperiaatteen' ja 'suhteellisuuden' eräänlaisina päätöksenteon konfliktinsäätelymekanismeina. Tähän ajatteluun sisältyy implisiittisesti 'päästöperiaatteen' tutkimus siinä mielessä kuin se on tässä esitetty. Tämä käy ilmi esim. seuraavasta artikkelin sitaattista: »... In this broadened sense 'majority principle' and 'proportionality' denote certain models of conflict regulation. The majority model then denotes the regulation of conflict through majority decisions. The proportional model is much more difficult to describe: its basic characteristic is that all groups influence a decision in proportion to their numerical strength», s. 63. Artikkelin puute on ainoastaan se, että siinä samaistetaan puolueen päätöksentekokapasiteetti sen paikkamäärään.

⁵⁰ Tästä problematiikasta ks. Markku Laakso, Valtaindeksien paradoksit, *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia* no 49/1978.

⁵¹ Ks. Markku Laakso, Electoral Justice as a Criterion for Different Systems of Proportional Representation, *Scandinavian Political Studies*, no 3/1980, ss. 249—264.

Vaalien 'oikeudenmukaisuuden' idea siinä mielessä kuin se on mainitussa artikkelissa esitetty, esiintyy myös Manfred I. Hollerin kirjoituksessa »*Two Views of Political Representation*», käsikirjoitus 1980.

⁵² Nohlen, *op.cit.*, ss. 23—24.

⁵³ Heiskanen, *op.cit.*; ks. myös Ilkka Heiskanen, Tutkimuksen metateoriasta ja tutkijan valinnoista: yleistä tarkastelua ja DETA-projektin kokemuksia, *Politiikka*, no 1/1980, erityisesti ss. 12—13.

⁵⁴ Myös lähes koko oma edustuksellista demokratiaa käsittelevä tuotantoni kuuluu näihin luokkiin.